ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN—POLONIA
VOL. VIII, 7 SECTIO G 1961

Z Katedry Teorii Państwa i Prawa UMCS
Kierownik: prof. dr Grzegorz L. Seidler

Henryk GROSZYK

O francuskiej koncepcji nauki politycznej *

О французской концепции политической науки

Sur la conception française de la science politique

Treść:

Współczesny stan nauk społecznych w wielu krajach na Zachodzie charakteryzuje się postępującą rozbudową zarówno prac badawczych, jak i nauczania w zakresie tzw. nauk politycznych bądź ściślej, nauki politycznej *(science politique, political science)*[1]. Na kontynencie europejskim Francja zajmuje pod tym względem pozycję niewątpliwie czołową.[2]

* Artykuł niniejszy stanowi wstępną próbę charakterystyki niektórych zagadnień francuskiej *science politique*. Pisany jest w oparciu o fragmenty przygotowywanej większej rozprawy o współczesnej francuskiej koncepcji nauki politycznej.

[1] Zwracam uwagę, że J. Szczepański użył jako odpowiednika w języku polskim rozpowszechnionego angielskiego terminu *political science*, nazwy — nauka o polityce. Jest to stanowisko raczej odosobnione. Por. J. Szczepański: *Socjologia*. Warszawa 1961, s. 470.

[2] Nauki te rozwijają się bardzo intensywnie w Anglii. Natomiast słaby jest dotychczas ich rozwój w Niemczech Zachodnich, mimo pewnych zachodzących ostatnio zmian. W skali światowej *political science* najbardziej rozbudowana jest w USA, gdzie tylko personel nauczający w szkołach wyższych w tej dziedzinie

Polskich przedstawicieli nauki prawa, przyzwyczajonych tylko do pewnych elementów nauki politycznej, tkwiących w programach nauczania na naszych wydziałach prawa — w zasadzie bez tendencji do wyodrębnienia się jej w oddzielną dyscyplinę (bądź grupę dyscyplin)[3], musi to zjawisko zastanawiać i pobudzać do refleksji, tym bardziej jeżeli przyjmie się tezę, że dyscypliną najbliższą nauce politycznej jest nauka prawa. Warto więc pokusić się o częściowe przynajmniej wyjaśnienie tego zjawiska.

Należy od razu zaznaczyć, że francuskiej nauki politycznej i jej współczesnej roli nie można w pełni zrozumieć tylko na podstwie bieżącej literatury, gdyż nie odzwierciedla ona dostatecznie ani procesu rozwojowego tej nauki, ani przede wszystkim postępującej jej instytucjonalizacji. Trzeba więc sięgnąć i do problematyki tego typu, jak: organizacja ośrodków badawczych i studiów, zagadnienie metod badania i programów nauczania itd. Niektóre z tych zagadnień będziemy mogli skrótowo poruszyć w pierwszej części pracy.

I

Do wybuchu drugiej wojny światowej nauka polityczna jako dyscyplina uniwersytecka odgrywała we Francji nader skromną rolę. Do tego okresu nie miała jeszcze własnego miejsca w ramach studiów uniwersyteckich, mimo dość bogatej literatury.[4]

Przełomem dla rozbudowy nauki politycznej staje się okres następujący bezpośrednio po drugiej wojnie światowej, kiedy państwo francuskie w roku 1945 wydaje szereg aktów prawnych, organizujących nauczanie i badanie w tej dziedzinie, a uczeni francuscy, mniej lub więcej zgodnie, konstatując sprzyjający klimat dla rozwoju *science politique*, głoszą bądź renesans nauki politycznej[5], bądź dopiero właśnie jej

---

utrzymuje się na poziomie 5 tys. osób. Por. dane w pracy: W. A. Robson: *Les sciences sociales dans l'enseignement supérieur, Science Politique, Rapport rédigée pour l'Association Internationale de Science Politique*. Paris 1955, s. 260 i in.

[3] Od kilku lat obserwujemy jednak wyraźne wyodrębnienie się jednej z dyscyplin nauk politycznych, która ukonstytuowała się w odrębny przedmiot na naszych wydziałach prawa. Jest nią historia doktryn politycznych.

[4] W latach trzydziestych kilku profesorów próbowało bez skutku wprowadzić na wydziałach prawa zajęcia z zakresu *science politique*. Szczególnie J. J. Chevalier i M. Prélot. Por. M. Duverger: *Droit Constitutionnel et Institutions Politiques*. Paris 1958, s. 11.

[5] Ostatnio takie twierdzenie ze swych wcześniejszych publikacji powtarza M. Prélot: *La science politique*. Paris 1961, s. 54.

narodziny jako zupełnie nowej dyscypliny [6], mimo jej pewnych wcześniejszych „prehistorycznych" [7] — wg określenia M. Duvergera — postaci. Pośpiesznie ukuto nawet nowy termin dla zajmujących się tą dyscypliną, określając ich mianem politykologów. Termin zresztą kontrowersyjny.[8]

Tak więc rozbudowa tej nauki we Francji stała się faktem i odbyła się po raz pierwszy pod wyraźnym patronatem państwa. Zjawisko we Francji o tyle nowe, że do czasu omawianych reform nauki polityczne wykładane były tam w zakładach o charakterze prywatnym lub półprywatnym, w każdym razie niezależnie od państwa, nie licząc kilku nietrwałych prób wprowadzenia ich przez państwo na uniwersytety w XIX wieku.

W procesie współczesnej instytucjonalizacji nauki politycznej we Francji ważną rolę odegrały instytuty. *Instituts d'Etudes Politiques* zorganizowano jako autonomiczne jednostki przy uniwersytetach, odrzucając jednak tradycyjną nazwę i organizację wydziałów. Zostały one kreowane na podstawie *ordonnance* z dnia 9 października 1945 roku. Pierwszy instytut utworzono przy Uniwersytecie Paryskim (1945) [9], przekształcając na ten cel dawną *École Libre des Sciences Politiques*. Następnie w Strassburgu (1945), w Lyonie, Tuluzie i Bordeaux (1948), w Algierze (1949) oraz w Aix-en-Provence (1956). Tak więc spośród 17 uniwersytetów francuskich Instytuty utworzono dotychczas na siedmiu. Fakt ten jest tym bardziej znamienny, gdy weźmie się pod uwagę francuską tradycję centralizacji kulturalnej w stolicy. Wprawdzie centralizacja paryska istnieje nadal ze względu na czołową rolę i rozmiar Paryskiego Instytutu, ale Paryż przestaje już być monopolistą, gdyż ciągle rozwijają się instytuty na prowincji.

---

[6] G. Burdeau: *Méthode de la science politique*. Paris 1959, s. 3. W punkcie zatytułowanym „Une science jeune" stwierdza: „*La science politique, en effet, n'a pas de passé*" (podkreślenie H. G.).

[7] M. Duverger: *Méthodes de la science politique*. Paris 1959, s. 34.

[8] M. Prélot proponuje nazwę „politolog", nie „politykolog". Por. jego ostatnie uzasadnienie — Prélot: *op. cit.*, s. 10 i n. Termin ten nie odpowiada koncepcji Duvergera i innych. Duverger: *op. cit.*, s. 27 w obronie terminu „politykolog" stwierdza: „*Nous préférons ce terme à celui de «politologue» proposé par notre collègue Marcel Prélot. «Politicologue» correspond exactement à la transposition en grec de «political scientist», qui n'a pas d'équivalent en français; «politologue» veut dire «spécialiste de la science de l'État » ce qui se réfère à une seule des conceptions de la science politique, qui n'est pas la nôtre. Par contre, l'expression «science politique» étant d'usage courant, il n'y a pas lieu de la remplacer par un néologisme. Nous proposons donc «politicologue» mais non «politicologie»*".

[9] O stanie Instytutu ukazują się corocznie obszerne publikacje pod auspicjami *Fondation Nationale des Sciences Politiques, Université de Paris.*

Równocześnie z utworzeniem pierwszego Instytutu w Paryżu powołano do życia centralną instytucję organizującą badania — *Fondation Nationale des Sciences Politiques.*

Same uniwersytety, ściślej, wydziały prawa, początkowo nie zostały objęte ruchem rozbudowy nauki politycznej. Jednakże w dalszym etapie reforma studiów prawniczych z roku 1954 wprowadza *science politique* na wydziały prawa bądź to w postaci odrębnych przedmiotów, bądź też przez przeszczepianie problematyki i metod *science politique* do poszczególnych przedmiotów prawa publicznego.[10]

---

[10] Ogólnie rzecz ujmując, reforma ta w pierwszym rzędzie wzmocniła przedmioty działu prawa publicznego, wprowadzając niektóre zagadnienia *science politique* w ramach dotychczasowych przedmiotów. Następnie umocniła ekonomię oraz wprowadziła kilka odrębnych przedmiotów nauki politycznej w znaczeniu ściślejszym. *Novum*, jakim było wprowadzenie nauki politycznej na wydziale prawa, nie znalazło jednak wyrazu w nowym określeniu nazwy wydziałów *Facultés de Droit et des Sciences Économiques*, w której podkreślono obok prawa tylko nauki ekonomiczne. Wyjątek stanowi tu wydział w Strassburgu, który tradycyjnie już używa nazwy *Facultés de Droit, des Sciences Économiques et Politiques.* Innym wyjątkiem było wprowadzenie jeszcze w roku 1951 pierwszej francuskiej katedry nauk politycznych na Wydziale Prawa w Bordeaux.

Wprowadzenie natomiast problematyki i metod *science politique* do przedmiotów działu prawa publicznego znalało wyraz w zmodyfikowaniu ich nazwy. I tak np. dawną naukę prawa konstytucyjnego przekształcono na naukę „prawa konstytucyjnego i instytucji politycznych", co wskazuje na wyraźne wykroczenie poza materiał dogmatyczny. Podobnie wprowadzono obok prawa wykłady o instytucjach administracyjnych, finansowych, międzynarodowych itd. Por. np. zawartość tomu M. Duvergera: *Droit public.* Paris 1957. Jeśli idzie o przedmioty nauki politycznej w ściślejszym znaczeniu, to reforma z roku 1954 wprowadziła przede wszystkim wykłady z metod nauki politycznej i historii myśli politycznej. Wykład pt. *Metody nauki politycznej* ma może niezupełnie jasny tytuł. Przypuszczalnie pierwotnie zakładano, że przedmiot ten ma być ogólnym wprowadzeniem do nauki politycznej, z silnym uwzględnieniem zagadnień metodologicznych. Sugerują to istniejące w tej chwili dwa podręczniki tego przedmiotu G. Burdeau i M. Duvergera, pokazujące, jak wykład ten można różnie traktować. G Burdeau daje raczej traktat o metodzie nauki politycznej pod kątem filozoficznym, podczas gdy ujęcie Duvergera (wykazujące filiacje z nauką anglosaską) o nastawieniu empirycznym ukazuje współczesne techniki socjologiczne i ich zastosowanie do zjawisk politycznych. Występują tu więc wyraźnie dwie różne orientacje (por. Duverger: *op. cit.*, s. V). Omawiana reforma z roku 1954 i późniejsza z roku 1956 oraz dalsze dały możliwość uzyskiwania różnych stopni i dyplomów na wydziałach prawa z tytułu studiów nauki politycznej aż do doktoratu *en science politique* włącznie. W ten sposób nauka polityczna na uniwersytetach została w pełni usankcjonowana. Szczegóły por. w publikacji pod red. J. Meyriata: *La science politique en France 1945—1958.* Paris 1960, s. 11 i in. Reforma ta i jej wyniki wzbudziły m. in. pewne zainteresowanie w bardziej postępowych, jak się wydaje, kołach uczonych Niemiec Zachodnich. Są oni zwolennikami reformy niemieckich wydziałów prawa i rozbudowy nauk politycznych, których w dotychcza-

Przeniknięcie nauki politycznej do programów wydziałów prawa stanowiło wyłom w ich tradycji, tym bardziej że nosicielem tej myśli reformatorskiej był sam Paryski Wydział Prawa. Reformie przyświecała niewątpliwie myśl lepszego przystosowania się francuskich wydziałów prawa do potrzeb powojennej epoki, bez zasadniczej zmiany ich pozycji, a tylko częściowo charakteru.[11]

Proces instytucjonalizacji nauki politycznej we Francji zbiegł się z procesem jej instytucjonalizacji w skali międzynarodowej, co nie mogło pozostać bez wpływu na przyśpieszenie rozbudowy francuskiej nauki politycznej. Najważniejszą rolę w tym procesie odegrało UNESCO oraz założone przez nie w roku 1948 Międzynarodowe Stowarzyszenie Nauki Politycznej (IPSA), które zainicjowało z kolei powołanie oddziałów w poszczególnych krajach.

Jakie przyczyny mogą wyjaśnić tę silną tendencję ku instytucjonalizacji nauki politycznej w skali poszczególnych krajów i w skali międzynarodowej? Przede wszystkim wzrost społecznej roli nauki w ogóle. Ponadto zmiany we współczesnej technice badań naukowych, która wymaga nowych środków, innych niż tradycyjne (potrzeba centrów dokumentacji, szybkiej wymiany bibliografii w skali krajowej i międzynarodowej itd.). Praca naukowa staje się coraz trudniejsza i bardziej złożona. Prace analityczne w dziedzinie nauk społecznych wymagają konkretnych badań zjawisk społecznych poprzez żmudne analizy, statystyki, sondaże itd. Prace syntetyczne muszą ogarniać coraz większe ilości materiału. Stąd na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat instytucjonalizacja nauki dokonuje olbrzymich skoków, co staje się zrozumiałe właśnie na tle jej rosnącej roli.[12]

Te przyczyny nie wyjaśniają jednak wszystkiego, ujmują zagadnienie zbyt powierzchownie. Zagadnienia tego nie można bowiem oderwać od

---

sowych programach prawie wcale się nie uwzględniało. Niemieckie wydziały prawa charakteryzuje bowiem znaczny tradycjonalizm i konserwatyzm przy dominującej pozycji metody formalno-dogmatycznej bądź orientacji w kierunku prawa naturalnego. Por. Aubin: *Der juristische Hochschulenterricht in Frankreich und seine Reform. Veroffentlichungen des Arbeitskreisses fur Fragen der Juristenbildung* e. v. nr. 1, Tübingen 1858 oraz R. Schnur: *Das Studium Politischen Wissenschaft in Frankreich*. Zeitschrift für Politik, Berlin 1960.

[11] Należy zaznaczyć, że charakter nauczania na francuskich wydziałach prawa to rodzaj *enseignement culturel*. Z jednej strony pragną one zachować profil humanistyczny i nie zniżać się do wykształcenia praktyczno-technicznego (system anglosaski), z drugiej strony nie chcą uprawiać nauki odizolowanej od aktualnej problematyki społecznej, państwowej i politycznej. Przeniknięcie na te wydziały *science politique* ma pomóc wytworzeniu właściwej syntezy obu tych pożądanych tendencji.

[12] Por. J. Szczepański: *Nauka i postęp społeczny*. „Przegląd Kulturalny", 1961, nr 36, ss. 1—2, oraz Robson: *op. cit.*, ss. 131 i 132.

pytania bardziej zasadniczego: jakie przyczyny powodują rozbudowę nauki politycznej w ogóle, a we Francji w szczególności?

Musiał tu oddziaływać cały zespół przyczyn. W zespole tym, naszym zdaniem, należałoby wyróżnić obok historycznej tradycji społecznej nauki francuskiej cały kompleks przyczyn, wypływających z potrzeb aktualnych.

W pierwszym rzędzie zajmiemy się francuską tradycją nauki politycznej. Pozwoli to nam poczynić kilka uwag o jej dotychczasowej linii rozwojowej, która w jakimś stopniu wyjaśnia i warunkuje stan dzisiejszy. Niewątpliwie bowiem w historycznej tradycji społecznej nauki francuskiej tkwią właśnie i jej elementy współczesne. W historii myśli europejskiej Francja stała się jednym z najważniejszych centrów rozwoju nauk politycznych, których pierwotną kolebką była Grecja z Arystotelesem oraz Italia z Machiavellim.[13] Na szlaku tej linii prekursorów stał we Francji Bodinus i Monteskiusz. Od czasu natomiast Wielkiej Rewolucji państwo francuskie, stając się terenem szczególnych napięć społecznych, przechodziło wiele form ustrojowych, co znalazło odbicie w kształtowaniu się nauk politycznych (podkreślamy nauk politycznych, albowiem do wieku XIX używano tego terminu wyłącznie w liczbie mnogiej). To przecież w okresie Wielkiej Rewolucji zuchwałymi projektami zorganizowania nauczania politycznego (w sensie wychowania obywatelskiego) wyróżnił się Condorcet, który pierwszy miał użyć wyrażenia *sciences morales et politiques*, uzasadniając potrzebę tych nauk w raporcie do Konwentu z roku 1792.[14]

Wiek XIX większość współczesnych politykologów francuskich uznaje za ważny okres przejściowy w rozwoju nauki politycznej[15]; nie ma

---

[13] Por. W. Voisé: *La renaissance et les sources des sciences politiques*. Diogène, Paris 1958, s. 60 i n.

[14] Por. Schnur: *op. cit.*, s .36.

[15] Inaczej widzi linę rozwojową — niejako bardziej załamaną — M. Prélot. Omawiając zmienności nauki politycznej (*les vissitudes de la science politique)* aż po dni dzisiejsze, które uznaje za okres odrodzenia politologii (politologia — nauka polityczna wg jego terminologii, por. jego artykuł o znamiennym tytule *La Fin d'une extraordinaire carence*, Rev. Inter. d'hist. pol. et constit., PUF, janvier-juin 1957, s. 1) wyróżnił on trzy etapy poprzedzające stan dzisiejszy. Etap politologii klasycznej, do której zalicza tradycje antyczne i średniowieczne (szczególnie wysoko ocenia wkład Arystotelesa i Bodina) oraz koncepcje nowoczesne renesansu (Macchiavelli). Okres mniej więcej od XVII w. do dzisiaj ocenia pesymistycznie, ukuwając takie określenia dla dwu dalszych etapów kształtowania się naki politycznej, jak politologia wyrugowana (*la politologie supplantée*) i to kolejno przez naukę ekonomii, dominującą od XVIII wieku, a następnie socjologii i prawa oraz „politologia porzucona" *„la politologie disloquée et délaissée)* nauka bez własnej treści i adeptów, pochłonięta przez inne dyscypliny. M. Prélot: *La science politique*. Paris 1961, ss. 15—63.

jednak, ich zdaniem, w okresie tym nauki politycznej w znaczeniu ściślejszym. Do XIX wieku bowiem problemy władzy i polityki są badane głównie z punktu widzenia moralności, mimo że i Arystoteles posługiwał się metodą obserwacji, i Machiawelli swoistą metodą „obiektywną", gdy oddzielał moralność od polityki, i Monteskiusz, gdy posługując się metodą *quasi*-socjologiczną usiłuje nawet wykryć prawa rządzące zjawiskami politycznymi.

W XIX wieku natomiast August Comte postuluje naukowe ujęcie polityki i władzy państwowej. Głosi: *„Les savants doivent élever aujourd'hui la politique au rang des science d'observation."* [16] Głosi również tezę o potrzebie obiektywizmu w analizowaniu zjawisk społecznych, które — jak twierdzi — powinny być przedmiotem rzeczywistej analizy naukowej, jak wszystkie zjawiska przyrody.

Comte nie widzi jednak zasadniczego czynnika rozwoju społecznego. Dopiero Marks dostrzegł wagę sposobów produkcji w rozwoju społecznym, ujmując trafnie w kategoriach bazy i nadbudowy wzajemne zależności zjawisk politycznych i ekonomicznych. Przyznają to nawet niektórzy współcześni politykolodzy francuscy, którzy nie są przecież marksistami.

Jednak Marks ze swym naukowym ujęciem problematyki społecznej stoi poza oficjalną nauką burżuazyjną owego okresu, która nie z niego czerpie natchnienie, lecz wyznaczana jest przede wyszystkim przez każdorazowe stosunki klasowe, które narzucają jej zamówienia społeczne.

Tak więc bezpośrednich korzeni współczesnej francuskiej nauki politycznej należy dopatrywać się w XIX wieku. Na ten okres przypadają też pierwsze nietrwałe próby wprowadzenia nauki politycznej do uniwersytetów francuskich.[17]

Chcąc się pokusić o próbę periodyzacji, pierwszy okres dziewiętnastowiecznego rozwoju nauki politycznej we Francji, za którego punkt końcowy należałoby przyjąć Komunę Paryską, można by roboczo i z wszelkimi zastrzeżeniami dokładnego ustalenia określić mianem socjologizmu. Dominujący wpływ miały tu bowiem socjoloczne założenia wielkich systemów, wniesionych do nauki francuskiej przede wszystkim przez Comte'a, które miały na celu stworzenie organicznie spójnego społeczeństwa, już wówczas ujawniającego swe rysy na tle sprzeczności społeczno-ekonomicznych. W naszej ocenie za zbyt skrajny

---

[16] M. Duverger: *Méthode de la science politique*. Paris 1959, s. 42.

[17] Por. G. Langrod: *Trois tentatives d'introduction de la science politique dans l'Université française au cours du XIX-e siècle*. Rev. Inst. Hist. Pol. Const., nouv. série, nr 24—25, 1957, s. 24 i in.

należałoby potraktować pogląd M. Prélota, uznający socjologię owego czasu za głównego „rywala" nauki politycznej — pogląd nie doceniający płodności jej wpływu na rozwój nauki politycznej.[18]

Okres rozwoju oficjalnej nauki politycznej we Francji po Komunie Paryskiej można by roboczo określić mianem instytucjonalizmu (nie sprowadzając tego terminu do węższego znaczenia, jakie przyjął on w teorii „instytucji" zainicjowanej przez Hauriou).[19] W istocie jednak splatanie się nauki politycznej z nauką prawa jest w tym okresie widoczne. Nauka polityczna tego czasu rozluźnia swe związki z teoriami socjologicznymi, grzęznąc w analizie instytucji polityczno-prawnych. Ten proces ulega dalszemu pogłębianiu, następuje zawężenie problematyki nauki politycznej, która ewoluuje głównie w kierunku zagadnień techniki rządzenia. Znajduje to wyraz w wysiłkach badaczy tego okresu, które zdążają w kierunku teoretycznego umocnienia i uzasadnienia istniejącego typu instytucji państwowych. Samo państwo traktuje się jako kompleks instytucji i ich integrację wg wyrażenia Hauriou — jako „instytucję instytucji"[20].

Oficjalna nauka polityczna tego czasu ma służyć doskonaleniu się aparatu państwa kapitalistycznego, który Komuna Paryska chciała zburzyć i który nadal zwalczany jest przez ruchy rewolucyjne. Jest rzeczą znamienną, że to właśnie po Komunie Paryskiej w roku 1872 powstała z inicjatywy Emila Boutmy poprzedniczka dzisiejszego Instytutu Paryskiego, wspomniana *École Libre des Sciences Politiques*.

Okres trzeci, współczesny (od zakończenia drugiej wojny światowej w roku 1945) można by roboczo określić mianem instrumentalizmu z zastrzeżeniem, że tego instrumentalizmu (czy też funkcjonalizmu), jako cechy współczesnej nauki francuskiej, nie można brać dosłownie. Naukę francuską w dalszym ciągu wyróżnia np. mniejszy stopień pragmatystycznego podejścia, którego przykładem może być „hyperfaktualistycznie" zorientowana amerykańska *political science*, wyrażająca instrumentalizm bardziej dosłowny. Dzieje się to mimo zmian zachodzących w nauce amerykańskiej, w której począwszy od roku 1945 obserwujemy — po poprzednim okresie drobiazgowej analizy — próby bardziej już syntetycznych ujęć, a zatem i odchodzenia od kazuistyki, skrajnego empiryzmu czy też hyperfaktualizmu w kierunku prób systematyki i typologii badanych zjawisk. Powtarzamy jednak, że pomimo tej nowej tendencji, w dalszym ciągu w jakimś stopniu aktualne pozostanie przeciwstawienie charakteru szkoły anglo-

---

[18] Prélot: *op. cit.*, ss. 33—39.

[19] Por. S. Rozmaryn: *Istota państwa*. Warszawa 1950, s. 23.

[20] Cyt. za Prélotem: *op. cit.*, s. 86.

saskiej, a szczególnie amerykańskiej, z jej mniej lub więcej uświadomioną, tendencją nieufności wobec teorii, charakterowi szkoły francuskiej, którą cechuje większa skłonność do konstrukcji ogólnych. Należy jednak dodać, że dziś istotnie nastąpiło wyraźniejsze zbliżenie między szkołą amerykańską i francuską. Niektórzy autorzy skłonni są różnicę tę zacierać zbyt silnie.[21]

Okres współczesny stanowi więc ukoronowanie poprzedniej ewolucji nauki politycznej, z pewnym jednak zbliżeniem do socjologii, która zdążyła przejść ewolucję od wielkich systemów do specjalizacji, wypracowując szereg nowych technik badawczych [22].

Doskonalenie technik badawczych zjawisk społecznych i koncentrowanie problematyki głównie wokół techniki rządzenia idzie w parze i stanowi też konsekwencję braku przyjęcia ogólnej teorii rozwoju społecznego, wobec odrzucania systemu marksizmu, niesłusznie traktowanego najczęściej jako teoria przestarzała — nawet gdy wykorzystuje się jej poszczególne twierdzenia i uznaje wybitny wkład w rozwój nauk społecznych.[23]

Lawinowe narastanie literatury *science politique*, dotyczącej różnych problematyk szczegółowych, postępuje równocześnie ze zbliżeniem się części nauki francuskiej do nauki amerykańskiej i uleganiem jej wpływom [24] razem z dotychczasową przewagą w rozbudowanych technikach badawczych, nasileniem instytucjonalizacji w skali narodowej i międzynarodowej.

Tak więc u podstaw zmian w charakterze nauki politycznej wymienionych okresów tkwił rozwój sytuacji społeczno-ekonomicznych kapitalizmu we Francji.

Niezależnie od momentów podkreślonych w próbie periodyzacji, będącej głównie rezultatem społeczno-ekonomicznego rozwoju Francji, na utworzenie się koncepcji *science politique* wywarły wpływ i idee filozoficzne (które działają zresztą i nadal). Przede wszystkim dziewiętnastowieczna koncepcja Comte'a badań pozytywnych na terenie nauk społecznych doprowadzała do obserwacyjnych dociekań w etyce, psychologii, pedagogice itd. Nowy ten kierunek określany był scientyzmem nauk społecznych. Na odcinku ustrojowo-politycznym te nowe tenden-

---

[21] Duverger: *op. cit.*, s. 415.

[22] Por. Szczepański: *op. cit.*, s. 397.

[23] Prélot: *op. cit.*, s. 107; Duverger: *op. cit.*, s. 42—43, 453—459, 466.

[24] G. Burdeau: *Méthode de la science politique*. Paris 1959, s. 38. W jego pracy czytamy: „...*la science politique d' obédience sociologique suscite de nombreux adeptes en Europe tant est grand le prestige dont jouissent les techniques américaines. Son influence est sensible à la Fondation nationale des sciences politiques créée en France par une ordonnance du 9 octobre 1945 pour favoriser le progrès et la diffusion des sciences politiques, économiques et sociales.*"

cje pozytywizmu odzwierciedliły się już chociażby w samej nazwie, która ustaliła się w drugiej połowie XIX wieku, zastępując właściwie termin „filozofii politycznej" [25]. Nowy termin wyraźnie podkreślał ambicje naukowego charakteru kształtującej się dyscypliny.

Analizując zespół aktualnych przyczyn silnej rozbudowy nauk politycznych, dostrzegamy zarówno przyczyny ogólne, jak i przyczyny właściwe tylko dla Francji.

Wydaje się, że jedną z istotnych przyczyn rozbudowy *science politique*, wypływających bezpośrednio z sytuacji polityczno-społecznej, jest wzrost funkcji współczesnego państwa kapitalistycznego, które niejednokrotnie pretenduje do miana tzw. „państwa dobrobytu".[26] Kapitalizm państwowo-monopolistyczny przynosi olbrzymi wzrost aparatu biurokratycznego [27], stąd i zwiększona potrzeba zainteresowania się państwem ze strony nauki jak również w wielu krajach potrzeba i konieczność dla rządów szukania współpracy ze specjalistami nauki politycznej.[28]

Te współczesne zapotrzebowania społeczne, związane z próbami realizacji kierowanego kapitalizmu *(dirigisme)*, wymagają podwyższania poziomu techniki rządzenia w oparciu o pewne przesłanki nauki. Są to niewątpliwie istotne przyczyny warunkujące konieczność rozbudowy nauki politycznej.

Tak zatem wzrost potrzeb dalszego doskonalenia sztuki rządzenia oraz szukanie w chwiejnej sytuacji politycznej równowagi społecznej dla utrzymania panowania klasowego burżuazji monopolistycznej odegrały rolę zasadniczą, jeśli nawet nie uświadomioną przez poszczególnych uczonych francuskich, skłonnych widzieć współczesny rozwój nauki politycznej przede wszystkim w wypadkach drugiej wojny światowej i powojennym wpływie przykładu wcześniej rozbudowanej amerykańskiej *political science*. Są to przyczyny ważne, ale drugorzędne. Niewątpliwie druga wojna światowa stała się pewnym impulsem dla odrodzenia nauki politycznej i wprowadzenia jej na państwowe uczelnie.

---

[25] Warto jednak podkreślić, że i dziś jeszcze termin „filozofia polityczna" jest przez niektórych pisarzy francuskich stosowany. Por. E. Weil: *Philosophie politique*. Paris 1956.

[26] Por. *Program Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego*. Projekt. Dodatek do „Trybuny Ludu", 1961, s. 30. Por. również S. Zawadzkiego ciekawe artykuły na temat „państwa dobrobytu", „Państwo i Prawo" 1960, nr 8—9, 1961, nr 3 oraz praca zamieszczona w publikacji zbiorowej: *Spór o istotę państwa*. Warszawa 1961.

[27] S. Ehrlich: *Państwo monopoli*. [w:] *Spór o istotę państwa*. Warszawa 1961, s. 87.

[28] Por. *La science politique contemporaine, contribution à la recherche, la méthode et l'enseignement*. UNESCO, 1950, s. 9.

Niektórzy autorzy francuscy stwierdzają nie bez słuszności, że w czasie ostatniej wojny zrodziło się przeświadczenie daleko posuniętej „polityzacji" świata, które umocniło mniemanie o niemożności dalszego negliżowania nauki politycznej przez czynniki oficjalne. Oczywiście, nie mniej ważną rolę odegrał przykład amerykańskiej *political science*, która dociera w tym czasie do Francji na fali instytucjonalizacji międzynarodowej (UNESCO).

Mógł tu odgrywać również rolę, podkreślany przez innych autorów, czynnik *sui generis* mody czy też naśladownictwa. Ten *esprit d'imitation* [29] musiał jednak trafiać i trafiał na podatny grunt, by mogły zrodzić się inicjatywy działające w kierunku rozbudowy i ulepszenia wiedzy o funkcjonowaniu społeczeństwa.

Z kolei przyczyn wprowadzania *science politique* na uniwersytety szukać należy w samej nauce. Postępująca specjalizacja nauk, w tym i społecznych, wypracowanie własnych technik badawczych, nie mogło być obojętne dla wyodrębnienia się tej dyscypliny. W przypadku Francji do rozbudowy *science politique* przyczyniła się zwłaszcza swoista sytuacja w nauce prawa. Niezadowalający stan metodologiczny w nauce prawa, dominująca pozycja metody formalno-dogmatycznej i niedorozwój technik badawczych dyscypliny tak bliskiej nauce politycznej musiały wywołać u wielu prawników chęć zerwania z taką sytuacją. Następuje też u nich w pewnym stopniu odwrót od metody formalno-dogmatycznej, przy jednoczesnym zachowaniu jakiejś ogólnej postawy pozytywistycznej, która by odgradzała od otwarcie nienaukowych koncepcji prawno-naturalnych.[30] Te momenty stworzyły podatny grunt i na wydziałach prawa dla socjologicznie zorientowanej *science politique*. Wydziały te we Francji stały się obok *Facultés des Lettres* głównymi rezerwuarami dla kadr politykologów i same z czasem otwarły swe katedry dla *science politique* (inaczej w USA i Anglii, gdzie *political science* jest odseparowana od wydziałów prawa).

Zagadnienie, w jakim kierunku ta rozbudowa następowała, stanowi już problem koncepcji *science politique* i jej podstawowej problematyki.

II

Już na wstępie nasuwa się sprawa terminologii. Do niedawna, a i dziś jeszcze nie ma pełnej jednolitości stanowisk, trwał spór o nazwę

---

[29] J. Meynaud: *La science politique, fondaments et perspectives. Études de science politique I*. Lausanne 1960, s. 6.

[30] Odrodzenie tych koncepcji obserwujemy dziś przede wszystkim w USA, mimo że i tam nie brak sił zwalczających je. Na temat przyczyn, kierunków i roli odrodzonego prawa natury pisze G. L. Seidler: *Odrodzenie prawa natury w amerykańskiej jurysprudencji*. „Państwo i Prawo", 1961, z. 6.

„nauki polityczne" czy „nauka polityczna" („*sciences politiques*" czy „*science politique*"). Ostatecznie przeważyło używanie tego terminu w liczbie pojedynczej. Co kryło się za tym sporem? Tradycja francuska, która znała ten termin tylko w liczbie mnogiej (w przeciwieństwie do angielskiej *political science*) z jednej strony oraz różne koncepcje przedmiotu z widoczną tendencją do zaakcentowania jedności nauki politycznej i ambicja ukonstytuowania jej w odrębną dyscyplinę z drugiej strony.[31]

O ile łatwiej przedstawia się sprawa z ustaleniem, jaka jest problematyka podstawowa *science politique*, o tyle trudniej jest ustalić wobec różnorakich poglądów, jaka jest francuska koncepcja *science politique*. Jakie są tego przyczyny?

Otóż koncepcja nauki politycznej, tak jak każdej innej nauki, wiąże się w pierwszym rzędzie z określeniem jej przedmiotu. Przedmiot wyznacza bowiem pojęcie danej nauki lub, jeśli jest dokładnie sprecyzowany, daje jej definicję. Precyzyjna jednak definicja nauki politycznej byłaby o tyle możliwa — jak twierdzi M. Duverger nie bez pewnej dozy słuszności — o ile nauka ta całkowicie zbadałaby swą dziedzinę. Skoro jednak tak nie jest, gdyż współczesna *science politique* jest jeszcze nauką młodą, początkującą, słuszniej będzie mówić o pojęciu — terminie mniej precyzyjnym niż definicja.

Nie polemizując z tym podejściem, przytaczamy je jako dość charakterystyczne, ponieważ wynika ono niewątpliwie z faktu, że nie ma ogólnie przyjętej definicji nauki politycznej. Fakt ten można stwierdzić zapoznając się z wielką ilością sporów na tle prób definicji nauki politycznej, tak w nauce francuskiej, jak i w nauce zachodniej w ogóle.

Tak więc nauka polityczna dzieli los z tymi innymi naukami społecznymi, które uprawiane są mimo sporów — nieraz odwiecznych — o ich pojęcia podstawowe.

Stan ten, wskazujący na słabość teoretycznych podstaw nauki politycznej, pomimo jej dorobku w badaniach konkretnych zagadnień, jest niejednokrotnie przyczyną jawnego sceptycyzmu w stosunku do podejmowania bardziej teoretycznej problematyki tej dyscypliny, a zwłaszcza jej przedmiotu. W kołach politykologów francuskich, zorientowanych bardziej empirycznie, zbliżonych do szkoły amerykańskiej, powiada się, że istnieją dwie kategorie politykologów: ci, którzy rzeczywiście robią naukę polityczną i ci, którzy czynią poszukiwania, by ją zdefiniować.

---

[31] Por. H. Eisenmann: *Sur l'objet et la méthode des sciences politiques. La science politique contemporaine*, UNESCO, Paris 1950, s. 109 oraz J. Meynaud: *Introduction à la science politique*. Paris 1959, s. 254 i n.

Z naukowego punktu widzenia wyłącznie pozytywne akcentowanie postawy pierwszej nie jest stanowiskiem słusznym, jeśli nawet w jakiejś mierze usprawiedliwionym obecnym stanem tej nauki.

Nie jest to jednak stanowisko powszechne. Większość uczonych francuskich podejmuje teoretyczne zagadnienia nauki politycznej. Ten stan rzeczy tym bardziej nie zwalnia nas od postawienia pytania: czym jest współczesna nauka polityczna?

Pewną ważną wskazówką, a nawet punktem wyjściowym, może tu być sporządzona przez naukowych ekspertów zebranych przez UNESCO w roku 1948 w Paryżu lista głównych zagadnień tej nauki, a więc jej podstawowej problematyki.[32]

Lista ta została sformułowana następująco wg czterech podstawowych rubryk:

I Teoria polityczna
  1. Teoria polityczna
  2. Historia myśli politycznej

II Instytucje polityczne
  1. Konstytucja
  2. Władza centralna
  3. Władza regionalna i lokalna
  4. Administracja publiczna
  5. Funkcje ekonomiczne i społeczne rządu
  6. Instytucje polityczne porównawcze

III Partie, grupy i opinia publiczna
  1. Partie polityczne
  2. Grupy i stowarzyszenia
  3. Udział obywateli w zarządzaniu
  4. Opinia publiczna

IV Stosunki międzynarodowe
  1. Polityka międzynarodowa
  2. Organizacja międzynarodowa
  3. Prawo międzynarodowe

Eksperci, którzy opracowali powyższą listę, nie mieli aspiracji dać wyczerpującej definicji nauki politycznej. Przenikał ich raczej anglosaski duch empiryzmu, który nakazywał nie szukać definicji nauki politycznej, a w każdym razie nie szukać jej *a priori*, lecz ułożyć jedynie katalog podstawowej problematyki, która bądź była już przedmiotem badania lub nauczania, bądź zasługiwała na podkreślenie jako problematyka pożądana w sferze zainteresowań nauki politycznej.

---

[32] Por. wyd. zbiorowe: *La science politique contemporaine, contribution à la recherche, la méthode et l'enseignement*, UNESCO, Paris 1950, s. 4. Na konferencji tej zdecydowano również używać określenia *science politique* w liczbie pojedynczej.

Mimo że wymienionym czterem głównym rubrykom uczestniczący w naradzie specjaliści nie chcieli nadawać jakiejś wartości absolutnej, to jednak lista ta praktycznie odegrała ważną rolę dla kierunków rozwoju *science politique* w szeregu państw partycypujących w Międzynarodowym Stowarzyszeniu Nauki Politycznej, a więc i we Francji. Mamy tu znowu do czynienia z przejawem instytucjonalizacji nauki na innej płaszczyźnie.

Lista ta nie daje definicji, wskazuje jednak, wokół jakich problemów skupiają się zainteresowania *science politique*. Już na podstawie tej listy można wnioskować, że wszystkie dziedziny *science politique* oscylują w jakiś sposób wokół różnych postaci władzy.

Również większość różnych istniejących definicji — pomijając te ujęcia, które nie przyznają *science politique* własnego przedmiotu — w gruncie rzeczy da się sprowadzić do wspólnego mianownika — pojęcia władzy.

Np. M. Aron twierdzi, że nauka polityczna dotyczy hierarchii władzy, która się ustala wewnątrz wszystkich odpowiednio licznych i złożonych wspólnot.[33]

Różny jednak zakres istniejących definicji, ich szersze lub węższe sformułowania doprowadzają do różnych koncepcji przedmiotu. Dla jednych wszystko to, co dotyczy władzy, wchodzi w zakres nauki politycznej, dla innych tylko pewne jej postacie.[34]

Szeroko rozpowszechnione ujęcie głosi, że nauka polityczna ma badać zjawiska władzy pod wszystkimi postaciami, czyli we wszystkich grupach społecznych z państwem włącznie. Tę szeroką koncepcję wysunęli pierwsi H. Laswel i G. Catlin. We Francji głosicielem jej jest M. Duverger, największy entuzjasta nauki politycznej. Bliska jest ona w tym ujęciu socjologii politycznej. Dla innych *science politique* powinna się ograniczyć do badania działalności poszczególnych rodzajów organów działających w zakresie spraw publicznych, a więc raczej do zagadnień sztuki rządzenia (wśród specjalistów francuskich tendencję tę w pewnym stopniu reprezentuje M. Prélot).

Z pozycji bardziej teoretyczno-filozoficznych podchodzi do *science politique* Burdeau (dodajmy, że z dużą dozą sceptycyzmu — znamienne jest jego określenie *science politique: une science fragile et déchirée)*.

Przegląd poglądów współczesnych autorów francuskich wskazuje więc na niejednolitość francuskiej koncepcji nauki politycznej. W wielkim

---

[33] M. Aron: *La science politique en France*. [w:] *La science politique contemporaine*. Paris 1950, s. 54.

[34] J. Meynaud: *Introduction à la science politique*. Paris 1959, s. 62 i n.

gąszczu definicji i luźniejszych określeń jej przedmiotu ujawniają się dwa, a nawet trzy kierunki, czy też tylko tendencje (ze względu na niewyraźne sprecyzowanie postaw): socjologiczna, prawnicza i filozoficzna. Dwie główne tendencje, to tendencja socjologiczna (ujęcie szersze przedmiotu) oraz prawnicza (ujęcie węższe przedmiotu). Odbiciem tendencji pierwszej są właśnie koncepcje ujmowania *science politique* jako „nauki o władzy" *(science du pouvoir)* pod wszelkimi postaciami, drugiej jako „nauki o państwie" *(science de l'État)*. Trzecia tendencja, filozoficzna, to traktowanie nauki politycznej jako „nauki syntezy" *(la science politique, en tant que la science de la synthèse)* — ujęcie najszersze, ale zacierające specyfikę przedmiotu.

Koncepcja socjologiczna jest najbardziej charakterystyczna i staje się dominująca. Traktowanie nauki politycznej wg koncepcji *science du pouvoir* w oparciu o socjologiczne pojęcie państwa, przeciwstawiane tradycyjnemu pojęciu suwerenności, zostało ponadto usankcjonowane programem wykładów metod nauki politycznej, przewidzianym zarządzeniami reformy studiów prawniczych z roku 1954. Jej powodzenie zdaje się tkwić w znacznie większym realizmie w stosunku do innych ujęć i w pewnej nowości spojrzenia (czasem pozornej). Szermierzem tej koncepcji jest młoda grupa francuskich politykologów, której jedną z czołowych postaci staje się dynamiczny uczony i publicysta Maurice Duverger, wywodzący się z Wydziału Prawa z Bordeau, obecnie profesor Wydziału Prawa i Instytutu Nauk Politycznych w Paryżu.

Głosi ona wyższość tego ujęcia nad koncepcją prawniczą *science politique „science de l'État"*, która nawiązuje do tradycyjnej definicji państwa (w rodzaju definicji Jellinka opartej na idei suwerenności).

Zdaniem tej szkoły, koncepcję prawną *science politique* cechuje formalizm, niesłusznie umieszczający państwo na szczycie grup społecznych i nie uznający żadnych grup nad nim, nie dostrzegający żywych sił w państwie. W tej niechęci do państwa brzmią niewątpliwie echa tez L. Duguita.

W jaki sposób ta dynamiczna szkoła socjologiczna traktuje centralne dla *science politique* pojęcie władzy?

Otóż, jak się wydaje — w stawianiu tego zagadnienia obserwujemy znaczną słabość teoretyczną *science politique*. Pojęcie władzy wg omawianej koncepcji nie wykracza wiele ponad istotę solidarystycznej koncepcji L. Duguita, stanowiąc oczywiście jego korekturę, uzupełnienie i rozwinięcie (L. Duguit pojęcie władzy potraktował bardzo sumarycznie).[35]

---

[35] L. Duguit niewiele ma do powiedzenia na temat władzy państwowej, gdyż uznaje ją za czynnik wyższej organizacji pracy ze słynnym podziałem na rządzących i rządzonych (por. celną krytykę w związku z jego koncepcją prawa u G. L. Seidlera: *Doktryny prawne imperializmu*. Warszawa 1957, s. 31). Duguit uznaje

Przytoczmy tok charakterystycznego wywodu M. Duvergera w *Méthode de la science politique* (1950). Autor z góry zastrzega, że jest rzeczą niezwykle trudną precyzyjnie określić pojęcie władzy, ponieważ przybiera ona różne formy w praktyce. A wobec tego może on dać jedynie jej ogólne, uproszczone pojęcie, sądząc, że właśnie rozwój nauki politycznej przyczyni się do ustalenia „czystej i precyzyjnej definicji władzy".

Wychodząc z ogólnego założenia, że do pojęcia władzy możemy dojść na podstawie obserwacji faktów społecznych, stwierdza, że podstawą zjawiska władzy jest to, co L. Duguit nazwał rozróżnieniem rządzących *(gouvernants)* od rządzonych *(gouvernés)*. W każdej grupie społecznej znajdują się z jednej strony ci, którzy dają polecenia i kierują oraz ci, którzy słuchają i są zależni. Słowo „władza" *(pouvoir)* oznacza zarazem grupę rządzących i funkcję, którą oni wykonują. Nauka polityczna miałaby w ten sposób być nauką o rządzących, badać ich strukturę, prerogatywy i podstawę posłuszeństwa, które im przysługuje. Lecz schemat L. Duguita, stwierdza M. Duverger, wymaga poprawek. W rzeczywistości rozdział między rządzącymi a rządzonymi nie jest taki wyraźny i czysty. W teorii czystej demokracji, kontynuuje, wszyscy jednocześnie są rządzącymi i rządzonymi. Teoria ta stara się znieść antynomię: rządzący — rządzeni, utożsamić członków grupy i ich szefów. W praktyce nie odpowiada ona rzeczywistości, stwierdza Duverger. W ustroju demokratycznym rządzący co prawda powoływani są przez rządzonych, lecz — jak twierdzi autor — wyróżniają się od ludu. Ponadto grupa rządzących jest liczna i złożona w państwach nowoczesnych: stąd wewnątrz niej samej występuje nowe rozróżnienie: „rządzących" i „rządzonych". Np. egzekutor jest „rządzącym" w stosunku do dłużnika, ale „rządzonym" w stosunku do ministra finansów, który z kolei sam jest „rządzonym" w stosunku do rady ministrów. Rozróżnienie „rządzących" i „rządzonych" ma się więc przedstawiać jako rodzaj *continuum*.

---

jednak, że „...norma społeczna określa granice działania tak dla rządzących, jak i podwładnych." Cytuję za G. L. Seidlerem: *O istocie władzy państwowej*. Kraków 1946, s. 29. Niemniej dostrzega on pewne jej dalsze elementy. Elementami tymi są: z jednej strony istniejące wierzenia *(croyances)* jednostek w realność władzy politycznej, z drugiej strony możliwość materialna rządzących narzucenia swojej woli przez użycie siły. Burdeau zwraca uwagę na te elementy u Duguita, polemizuje z nim i uważa, że nie daje on wyjaśnienia pojęcia władzy. W gruncie rzeczy zapłodniony przez Duguita koncepcją elementów wierzeń (a więc idei) i siły, sam definiuje władzę w oparciu o te dwa elementy przy innym ich układzie. Władza, powiada, to siła w służbie idei. Element siły i idei, w nieco innym układzie, powtórzy się znowu w koncepcji Duvergera. Por. G. Burdeau: *Traité de science politique*. T. I, Paris 1949, ss. 215 i 216.

Następnie — wywodzi autor — dwa zjawiska przeczą w pewien sposób teorii Duguita (jak zobaczymy w sposób nieprzekonujący samego autora): a) pojęcie władzy bezpośredniej *pouvoir immédiat* — określonej przez socjologów francuskich ze szkoły Durkheima dla scharakteryzowania społeczeństwa prymitywnego — członkowie grupy nie są posłuszni ludziom rządzącym, lecz ogółowi reguł i zwyczajów wyrażających w jakiś sposób wolę zbiorową całej grupy; b) ogólna ewolucja władzy w społeczeństwach rozwiniętych zmierza do „instytucjonalizacji", tzn. że należy być posłusznym coraz bardziej funkcji, a nie jej dzierżycielowi. W ten sposób rozróżnienie rządzących i rządzonych miałoby odpowiadać tylko fazie przejściowej ewolucji władzy, spersonalizowanej, usytuowanej między fazą prymitywnej władzy bezpośredniej i fazą przyszłej władzy zinstytucjonalizowanej.

Ale — konkluduje Duverger — teorie te odpowiadają rzeczywistości tylko częściowo. W praktyce nie istnieje władza czysto bezpośrednia ani w pełni zinstytucjonalizowana. Różne jej formy reprezentują zawsze szefowie. Poza instytucjami istnieją zawsze ludzie.

Ten wywód Duvergera, wskazujący na jego sposób podejścia do pojęcia władzy bez prób zresztą konstruowania definicji, uzupełniony jest z kolei własną koncepcją Duvergera o elementach władzy, którą rozpatruje jako zjawisko biologiczne i jako zjawisko siły.

Istotniejsze są rozważania dotyczące władzy jako zjawiska siły, rozwijane w jego pracach wcześniejszych, zwłaszcza w *Droit Constitutionnel et institutions politiques*[36].

Oto myśli przewodnie tych wywodów. Podstawę władzy stanowią przymus i wierzenia *(croyances)*. Siła, ściślej, przymus *(force, contrainte, coercition)* przybiera co najmniej kilka postaci. Tak więc rozszerza Duverger koncepcję Duguita, który „...przyjmuje siłę jako wielkość stałą, niezależną od formy, w jakiej się przejawia..."[37]. Należy wyróżnić: 1) przymus jako rozproszony nacisk (otaczające bowiem człowieka grupy społeczne nakłaniają go do posłuszeństwa władzy), 2) przymus materialny, 3) propagandę.

Przymus materialny może przybierać postać przymusu fizycznego, przymusu opartego na „promieniowaniu osobistym" (np. zwierzchnika), przymusu ekonomicznego oraz przymusu wynikającego z kolektywnego zorganizowania się (przymus otaczającego kolektywu — np. partie współczesne).

---

[36] L. Duverger: *Droit Constitutionnel et institution politique*. Wyd. III, Paris 1958.

[37] G. L. Seidler: *O istocie władzy państwowej*. Kraków 1946, s. 29.

Wśród wierzeń, które Duverger uznał za drugi podstawowy element władzy, na miejsce naczelne wysuwa się tzw. „legitymność". Władza jest „legitymna", legalna, gdy zgodnie z panującymi przekonaniami — np. o potrzebie jej wyboru przez określone zgromadzenie — jest powołana. Rządzeni są bowiem przekonani, że rządzących trzeba słuchać, ale rządzących ustanowionych we właściwy, zgodny z wierzeniami, sposób. Władza więc dąży do tego, aby być uznaną przez rządzonych. Dopiero obiektywna analiza faktów ma wykazać, czy władza w państwie różni się swą naturą od władzy w innych grupach.

Tak więc, oceniając poglądy Duvergera z naukowego punktu widzenia, tj. z punktu widzenia materializmu historycznego, stwierdzamy przede wszystkim, że w swej koncepcji pomija on zasadnicze uwarunkowania władzy politycznej przez ustrój ekonomiczny, nie dostrzega zasadniczego związku między genezą i przemianami władzy a tym ustrojem i walką klas. Moment ekonomiczny uznaje, ale tylko jako jedną z postaci przymusu (przymus ekonomiczny). Nie odróżnia władzy politycznej od innej władzy, usiłując skonstruować jakąś koncepcję uniwersalną, ważną wszędzie i zawsze. Z wywodów jego wynika także, że państwo, jako wspólnota najlepiej zorganizowana, ma się różnić od innych rodzajów władzy nie istotą, lecz stopniem.

Warto przypomnieć, że z naukowego punktu widzenia do zagadnienia władzy politycznej nie można podchodzić ani uniwersalnie, ani statycznie. Trzeba rozpatrywać ją na tle kolejnych faz rozwoju społecznego: walki klasowej, dyktatury proletariatu i obumierania władzy politycznej. Zmiany bowiem struktury społeczno-gospodarczej w poszczególnych fazach zmieniają istotę władzy. Materializm historyczny ujmuje władzę również jako realne zjawisko zależności podwładnych wobec rządzących. O ile jednak w okresie przeciwieństw klasowych władza jest objawem nieprzejednanych walk, o tyle, gdy na skutek rewolucji przechodzi w ręce proletariatu, zmierza do usunięcia różnic klasowych. Skoro różnice te znikną, władza publiczna straci charakter polityczny, przekształcając swe funkcje polityczne na administracyjne.[38]

Powracając do rozważań o koncepcjach nauki politycznej należy zastanowić się, jakie są jej granice. Określenie ich nie będzie łatwe wobec tego, że problemem władzy i życia politycznego zajmuje się wiele dyscyplin. W zagadnieniu tym charakterystyczny jest pogląd reprezentowany m. in. przez J. Meynauda w pracy *Introduction à la science politique* (1859), że „Stosunki pomiędzy poszczególnymi dziedzinami nauk społecznych stanowią problem podlegający ciągłej ewolucji".[39] Jako utopijną

---

[38] Por. G. L. Seidler: *O istocie władzy państwowej*. Kraków 1946, ss. 39—43.

[39] J. Meynaud: *Introduction à la science politique*. Paris 1949, s. 242.

pretensję określa się stanowisko tych, którzy chcieliby tworzyć nauki wystarczające same sobie, nie chcąc nic zapożyczać od innych, ani do nich wnosić.[40]

Obserwujemy tu więc znaczny relatywizm i subiektywizm. Problem podziału nauk, systematyki, traktuje się jako problem absolutnie drugorzędny. Stąd właściwie granice nauki politycznej nie są oznaczone. To stanowisko w sposób bardziej skrajny reprezentowane jest w poglądach, że zawsze centrum zainteresowania stanowi to, co odróżnia jedną naukę społeczną od drugiej, a nie należy sobie wyobrażać, że różne nauki społeczne mają własną materialnie różną dziedzinę. To co charakteryzuje każdą z nich, to sposób selekcjonowania faktów. Jest to tzw. teoria interesu selekcyjnego, sformułowana w szkole anglosaskiej; wywiera ona również wpływ na część nauki francuskiej. Została ona sformułowana przez R. M. Mac Ivera i C. H. Page'a.[41]

W myśl tej koncepcji centrum zainteresowania nauki politycznej przejawia się w tym, że interesuje się ona władzą, sposobem jej zdobycia, zachowania, wykonywania, obrony etc. Już to ma wystarczać, by mogła się ona legitymować jako odrębna dyscyplina. Oczywiście, powiadają zwolennicy tej koncepcji, jedność nauki politycznej nie jest tak wyraźna, jak np. chemii lub matematyki. Problem jedności nauki politycznej jest aktualnie bardzo akcentowany.[42]

Jeżeli chodzi o podstawową problematykę, którą zajmuje się francuska nauka polityczna, to przytoczona na wstępie rozważań lista zagadnień typowych jest nadal aktualna. Można ją sprowadzić do trzech wielkich dziedzin. Są to badania nad ideami, instytucjami i życiem politycznym. Konkretne badania w tych dziedzinach, których nie sposób wyliczyć, mogą stanowić materiał dla przyszłych syntez.

Tak więc nauka polityczna jest dobrze rozwinięta w zakresie badań konkretnych i stosowanych w tych badaniach technik.

Przypisując jej więc nawet „instrumentalny" charakter, nie należy nie doceniać jej wyników z zakresu konkretnej problematyki, którą się zajmuje. Wyniki tych badań mogą mieć równie ważne znaczenie dla

---

[40] Z punktu widzenia zakresu nauki politycznej określa się ją bądź jako *science-carrefour*, bądź jako przeciwstawna tej *science résiduelle* lub *science de synthèse*. Określenia te nie mają być sprzeczne, gdyż nauka polityczna ma łączyć wszystkie te cechy. M. Prélot: *Cours de science politique*. Paris 1957—58, ss. 41—42; G. Burdeau: *Méthode de la science politique*. Paris 1959, s. 179; M. Duverger: *Méthodes de la science politique*. Paris 1959, s. 20.

[41] R. M. Mac Iver, C. H. Page: *Society, an Introductory Analysis*. London 1950, s. 5.

[42] J. Meynaud: *La science politique, fondaments et perspectives*. Lausanne 1960, s. 32 i n

marksistowskiej teorii państwa (ongiś np. Lenin w oparciu o badania ekonomistów burżuazyjnych mógł sformułować teorię imperializmu).

Słabą natomiast stroną nauki politycznej jest brak teorii ogólnej, której przedstawiciele jej szukają (dotychczas nie znajdując). Czy możemy zatem mówić o ukonstytuowaniu się nauki politycznej? Raymond Aron we wstępie zatytułowanym *Science et théorie de la politique* (1961) pisze: „Słowo teoria jest dziś jednym z najczęściej używanych przez specjalistów nauk społecznych, a szczególnie przez specjalistów nauki politycznej. Ci ostatni są prawie zgodni, by uznać, że nagromadzenie badań empirycznych nie wystarczy do ukonstytuowania się nauki i że potrzebują one teorii." [43]

Nasuwa się pytanie, czy marksistowska teoria państwa, oparta o założenia materializmu historycznego, w odpowiednim zakresie wchłaniając problematykę nauki politycznej jak również jej techniki badawcze w krąg swych zainteresowań, nie mogłaby odegrać decydującej roli we właściwym ustawieniu i dalszych jej przekształceniach ku ukonstytuowaniu się w prawdziwie naukową dyscyplinę?

Ściśle określone ramy objętościowe artykułu nie pozwalają na zasygnalizowanie całego szeregu innych zagadnień.

Przed przejściem do omówienia funkcji nauki politycznej należy powiedzieć kilka słów o jej metodach czy też technikach.

Nasuwa się tu przede wszystkim problem potrzeby rozróżnienia pojęcia metody (czy metod) i techniki (czy technik) badawczej zjawisk stanowiących przedmiot nauki politycznej ze względu na częste wypadki niedostrzegania przez różnych autorów tego zagadnienia i mieszania obu tych pojęć.[44] Próba zdefiniowania metody i techniki badawczej, rozróżnienia zasad postępowania metodycznego przy badaniach od techniki postępowania, może się tu okazać szczególnie płodna. Czy współczesną naukę polityczną cechuje wielość metod, czy tylko wielość technik? Czy nie byłoby słuszne przyjąć rozróżnienie: technika badawcza przy gromadzeniu materiałów, metoda badawcza przy dokonywaniu systematyzacji i uogólnień, tworzeniu teorii?

Do innych ważnych zagadnień należeć tu będzie problem zasad naukowego wyboru analizowanych faktów i ich interpretacji, stosunek idei do faktów społecznych itd. Oto tylko niektóre z pytań, jakie nasuwa problematyka metod i technik badawczych francuskiej nauki politycznej.

Ponadto wart jest uwagi i bliższej analizy cały szereg licznych technik

---

[43] Revue Française de Science Politique, 1961, nr 2, s. 265.

[44] Jednym z nielicznych, który dotknął zaledwie tego zagadnienia w odniesieniu do nauki politycznej, jest G. Burdeau: *Méthode de la science politique*. Paris 1959, s. 8. Por. również J. Szczepański: *Socjologia*. Warszawa 1961, s. 429.

badawczych (czy nowych metod mało u nas znanych lub zupełnie nieznanych), obserwacji z dokumentów, obserwacji bezpośredniej, zagadnienia technik porównawczych, sposobów systematyzacji ustaleń faktów, zastosowania matematyki do ich ustalania i wyjaśniania, analiza statystyczna, analiza treści, pomiar socjometryczny itd.

Ogólnie można stwierdzić, że nauka polityczna wykorzystuje w swych badaniach wiele pożytecznych technik wypracowanych przez socjologię i inne nauki społeczne, tworząc ich własne zastosowania.[45]

III

Rozważając naukową i społeczną funkcję *science politique*, dotykamy w zasadzie zagadnienia teorii i praktyki. Przez funkcję naukową rozumiemy teoretyczne znaczenie uprawiania *science politique*, przez funkcję społeczną jej znaczenie praktyczne. Jeżeli chodzi o teoretyczne znaczenie uprawiania *science politique*, to poza doniosłą rolą opracowania i rozszerzenia problematyki badanych zagadnień, metod czy technik badawczych i ich zastosowania do zjawisk politycznych, które już niesie ze sobą uprawianie tej dyscypliny, w dalszej perspektywie dać może ona szczególne rezultaty. Bierzemy przede wszystkim pod uwagę fakt, że mimo różnych koncepcji jej przedmiotu, nauka polityczna, usiłująca badać fenomeny polityczne w całokształcie w znacznie większym stopniu niż inne nauki, jest i pozostanie „nauką styku".

O ile praktyka w odniesieniu do nauk przyrodniczych, których prawa są łatwiej wykrywalne, już potwierdziła, że „najpoważniejsze problemy naukowe powstają na «styku» różnych nauk" [46], o tyle — wydaje się — jesteśmy świadkami narodzin podobnego procesu w odniesieniu do nauk społecznych. *Science politique* może być tego jednym z dowodów.

Nie zauważają jeszcze tego zjawiska francuscy politykolodzy. Do jakich zadań, ich zdaniem, powołana jest nauka polityczna? W czym widzą oni jej rację bytu? J. Meynaud w swej ostatniej książce *La science politique, fondaments et perspectives* (1960) stwierdza tylko bardzo ogólnie, iż powołaniem *science politique* jest poszerzenie poznania naukowego przez analizę szczególnego sektora — jak się wyraża — stosunków ludzkich. Wypowiadając się na temat problemu, czy ma się ją

---

[45] Warto zwrócić uwagę na możliwość wykorzystania tych technik badawczych w naszej teorii państwa i prawa, skoro, jak to trafnie zauważył K. Opałek, „...w teorii państwa i prawa na ogół nie są stosowane naukowe metody badania... dające właściwy probierz i gwarancję odzwierciedlenia rzeczywistości." *Krytyka ogólnej teorii państwa i prawa.* „Państwo i Prawo", 1958, z. 5—6, s. 773.

[46] *Podstawy marksizmu i leninizmu.* [praca zbiorowa] Tłum. z ros., Warszawa 1960, s. 935.

uprawiać dla niej samej, czy też winna mieć zastosowanie praktyczne, podkreśla trafnie nierozłączność celu teoretycznego i praktycznego. Zastrzega się jednak przed zbyt wąskim pragmatystycznym punktem widzenia, przed traktowaniem *science politique* na użytek tylko tego, co w Stanach Zjednoczonych określa się mianem *social engineering*. Dowodem tego w pewnej mierze antypragmatystycznego stanowiska nauki francuskiej jest i to, że uczeni francuscy z umiarkowanym tylko entuzjazmem i ze znaczną dozą krytycyzmu powitali jedną z odmian pragmatystycznie zorientowanej amerykańskiej *political science*, tzw. *policy science*, czyli wiedzy zacieśniającej swój przedmiot do politycznych decyzji.[47]

Mimo bardziej teoretycznego nastawienia francuskiej nauki politycznej niż nauki amerykańskiej i mimo to, że autorzy francuscy nie formułują wyraźnych tez określających jej społeczną funkcję w świetle całokształtu ich zainteresowań, można nawet stwierdzić z dużym prawdopodobieństwem, że społeczną funkcją nauki politycznej jest dążenie do znalezienia określonej równowagi społecznej w ramach danego ustroju państwowego. Wydaje się, że szukanie tych ‚punktów równowagi". jest główną funkcją społeczną tej nauki. I stąd obecnie jej „instrumentalny" w znacznej mierze charakter oraz bliski związek z problematyką techniki rządzenia, doskonalenia, funkcjonowania aparatu państwowego.

Jeśli nawet autorzy francuscy nie dostrzegają u siebie tej funkcji *science politique* oraz jej roli w wypracowywaniu praktycznej polityki, to widzą to doskonale u swych kolegów amerykańskich, którzy świadomie traktują naukę polityczną jako środek doskonalenia sprawności ustroju.

I tak G. Burdeau w *Méthode de la science politique* stwierdza *expressis verbis* w odniesieniu do nauki politycznej amerykańskiej: „*Avec un pragmatisme qu'ils ne cherchent pas à dissimuler la plupart des auteurs américains présentent leurs recherches comme devant servir à l'élaboration d'une politique. Cette attitude est naturelle chez les political scientists qui ramènent toute la science politique à la policy science...*" [48]

Poczynione wyżej ustalenia generalne nie przeczą spełnianiu przez *science politique* w ramach funkcji społecznej i naukowej innych, bardziej szczegółowych zadań. Jeśli np. w zakresie funkcji społecznej nie można pominąć ogólno-kulturalnej roli nauki politycznej, zwłaszcza we francuskim systemie nauczania, z uwagi na jego charakter *enseignement culturel* [49], to tym bardziej nie można pominąć roli propagandowej czy

---

[47] Por. H. D. Lasswell i D. Lenoir: *Les sciences de la politique aux États-Unis*, Paris 1951.

[48] G. Burdeau: *Méthode de la science politique*. Paris 1959, s. 148.

[49] Robson: *op. cit.*, ss. 17, 47.

też wychowawczej w sensie oddziaływania na świadomość społeczną szerokich kręgów. To zagadnienie wiąże się z problematyką sądów wartościujących i samych wartości, na których opierają się wierzenia i poglądy społeczne *(croyances)*.[50]

Jest jednak wśród specjalistów przedmiotem sporu zagadnienie, czy finalizm polityczny winien figurować w rubrykach problematyki *science politique?* [51] Niewątpliwie znajduje on tam swe miejsce.

Wreszcie, jeśli chodzi o bardziej szczegółowe zadania związane z funkcją naukową, to ze względu na bliskość przedmiotu nauki politycznej i nauki prawa [52] warto się zastanowić, jaką rolę odegrała i odgrywa francuska *science politique* w stosunku do nauki prawa.

Otóż, trzeba przede wszystkim stwierdzić, że we francuskiej nauce prawa w dalszym ciągu najbardziej wpływowym kierunkiem pozostaje pozytywizm prawniczy, mimo że większość prawników nie wypowiada się co do założeń teoretycznych nauki prawa i mimo że na ogół ci, którzy wypowiadają się, zdają sobie sprawę z braków pozytywizmu prawniczego. Profesor Michel Virally ze Strassburga w pracy *La pensée juridique (1960)* już we wstępie konstatuje:„*Il n'est pas douteux que l'école aujourd'hui encore la plus largement représentée, en France tout au moins, soit celle du positivisme juridique. Certes, tous les auteurs n'en font pas profession. Le plus grand nombre ne se prononce pas clairement sur les bases de la théorie. Beaucoup en récuseraient les prémisses philosophiques. Mais la plupart observent un positivisme pratique qui leur en fait admettre et utiliser sans hésitation ni réserve les thèses centrales.*" [53]

Ta świadomość niedostatków pozytywizmu w tradycyjnej postaci (mimo wcześniejszych prób jego modyfikacji, począwszy od Duguita w kierunku socjologicznym) stawia przed nauką francuską zadanie poszerzenia problematyki dociekań.

Autorzy, odczuwając niewystarczalność ciągle szeroko jeszcze rozpowszechnionego formalno-dogmatycznego sposobu ujmowania instytucji

---

[50] O roli wychowawczej *science politique* por. L. Kopelmanas: *La science politique*. UNESCO, 1950, s. 675.

[51] Por. G. Burdeau: *Méthode de la science politique*. Paris. 1959, ss. 307—308.

[52] Istnieją zwolennicy poglądu, że historycznie nauka polityczna wywodzi się z filozofii, historii i prawa publicznego. Por. W. A. Robson: *Les sciences sociales dans l'enseignement supérieur, Science Politique*. UNESCO, s. 29.

[53] M. Virally: *La pensée juridique*. Paris 1960, s. VI. Za centralne tezy pozytywizmu prawniczego autor ten uważa dwie: *La première est que seul est droit le droit positif; la seconde que l'obligation juridique se définit comme une obligation sanctionnée par une contrainte socialement organisée. Qui accepte ces deux thèses sans réserve mérite, croyons-nous, d'être dit positiviste.*

polityczno-prawnych, szukają nowych dróg. Drogi te idą również w kierunku *science politique*, wzmagając socjologiczno-empiryczną orientację we francuskiej nauce prawa.

W myśl nowych ujęć, w przeciwieństwie do metody formalno-dogmatycznej, akcentuje się ważność uchwycenia społecznego oddziaływania instytucji polityczno-prawnych. Chodzi tu też nie tylko o przedstawienie rzeczywistego działania instytucji politycznych, prawnych, czy też przepisów, lecz także o możliwie szerokie wskazanie i ustalenie czynników pozaprawnych, które wywierają istotny wpływ w danych dziedzinach stosunków społecznych. Stąd np. badanie wpływu różnych grup nacisku *(groupes de pressions)*.

Innym przejawem wpływu metod *science politique* na naukę prawa jest przyjęcie daleko posuniętych założeń empirycznych i oparcie badań nad działaniem prawa na drodze obserwacji lub nawet eksperymentu (tu niewątpliwie mamy do czynienia z wpływem amerykańskich technik badawczych). Bardziej natomiast typowym francuskim przejawem socjologicznego podejścia do prawa jest jeden z metodologicznych postulatów traktowania prawa jako faktu, a nie tylko jako zasady, traktowania prawa jako realnej części składowej społecznej rzeczywistości (postulat ten często nie jest przestrzegany!).

Tak więc funkcja *science politique* w stosunku do francuskiej nauki prawa, to swego rodzaju funkcja metodologiczna na tle niewystarczalności tradycyjnych metod prawniczych (zwłaszcza metody formalno-dogmatycznej) w kierunku orientacji socjologicznej. Czy to oznacza jednak zdecydowane odrzucenie pozytywizmu? Obraz jest bardziej zróżniczkowany, albowiem ta orientacja nie pozostaje w wyraźnej sprzeczności z pozytywizmem. Na gruncie francuskim rozróżnia się bowiem od dość dawna trzy rodzaje pozytywizmu: filozoficzny, prawniczy i socjologiczny.[54] Jest to więc, naszym zdaniem, raczej tylko odejście od pozytywizmu prawniczego z jego metodą formalno-dogmatyzcną w kierunku pozytywizmu socjologicznego.

Z kolei trzeba tu pamiętać, że mimo różnic między tymi dwoma rodzajami pozytywizmu są one bliskie sobie, jeśli się je p r z e c i w s t a w i a doktrynie praw naturalnych. A wobec tego, że francuska nauka prawa znacznie mniej przejawia tendencji, a nawet bardzo mało w porównaniu z innymi krajami kapitalistycznymi, w kierunku stale odradzających się koncepcji prawa natury, taka postawa francuskiej nauki — trzymanie

---

[54] Por. M. Walline: *Positivisme philosophique, juridique et sociologique, Mélanges R. Carré de Malberg*. Paris 1933.

się prawa jako realnego „ziemskiego" faktu i w tym sensie pozytywizmu — jest dla niej szczególnie charakterystyczna.

Obserwuje się ponadto zdecydowanie większy postęp metody socjologicznej w dyscyplinach, które zajmują się prawem publicznym w stosunku do dyscyplin zajmujących się prawem prywatnym. Te ostatnie pozostają bowiem pod naciskiem metod tradycyjnych, wśród których niemałą rolę odgrywają jeszcze wpływy „jurysprudencji pojęciowej".[55]

Kwestią dyskusyjną pozostaje fakt, o ile socjologiczne metody *science politique*, nie będąc metodami materializmu historycznego, zbliżają jednak badania w pewnych punktach, choć nie w tych najistotniejszych oczywiście, do pozycji metod materializmu historycznego. Chociażby bowiem prowadzenie konkretnych badań różnych instytucji politycznych i prawnych w powiązaniu z innymi zjawiskami społecznymi realizuje postulat materializmu historycznego o konkretności prawdy. W ogóle bowiem wiązanie prawa z rzeczywistością społeczną, a zerwanie li tylko z logiczną spekulacją w zamkniętym kręgu pojęć i zasad, jest niewątpliwie właśnie również wynikiem wpływu marksizmu na francuską naukę prawa i na naukę polityczną.

Podkreślamy: wpływu, a nie przyjęcia marksizmu przez naukę kraju kapitalistycznego, w którego celach musi ona w określonym stopniu partycypować.

---

[55] W odniesieniu do francuskiej nauki prawa publicznego bardzo trafnie zauważył funkcje *science politique* S. Rozmaryn. W sprawozdaniu z sesji naukowej, odbytej w Strassburgu, dla uczczenia stulecia urodzin Carré de Malberga czytamy: „Oceniając przebieg sesji naukowej pod kątem widzenia metodologicznym można stwierdzić bez ryzyka błędu, że jak tego dowiodła większość referatów i wystąpień w dyskusji współczesna francuska nauka prawa publicznego odrzuca ograniczoność metody pozytywistycznej. Usiłuje ona jednak zaradzić tej ograniczoności głównie przez rozszerzenie swych zainteresowań na domenę *science politique*, podczas gdy w przeciwieństwie do N.R.F. idee prawno-naturalne na ogół nie znajdują wyrazu w tej postawie (podkreślenie H. G.). Ale też nie można w widocznych wśród współczesnych konstytucjonalistów francuskich metodologicznej «reorientacji» widzieć przyjęcia pozycji materializmu historycznego (podkreślenie H. G.). Wpływ metodologii marksizmu jest tu niezaprzeczalny i był nawet przez niektórych ...w toku dyskusji przyznawany. Poszukiwania prawnicze autorów burżuazyjnych w kierunku socjologii czy «nauki politycznej» są z pewnością wyrazem rosnącego niezadowolenia ze stanu i wyników tradycyjnych metod prawniczych, ale w rzeczach najistotniejszych nadal istnieje zasadnicza cezura między metodologią nauki socjalistycznej — a współczesnymi przedstawiecielami nauki prawa w krajach kapitalistycznych." „Państwo i Prawo", 1961, z. 7, s. 159.

РЕЗЮМЕ

В настоящей работе автор пытается дать характеристику современной французской концепции политической науки. Работа состоит из 3 частей. В первой (I) автор рассматривает расширение так называемой science politique во Франции и пытается указать его причины. Во второй (II) части автор характеризует основные проблемы французской концепции политической науки. Третья (III) часть посвящается научной и общественной функции политической науки.

(I) Развитие политической науки во Франции после II мировой войны характеризуется институциолизацией в области преподавания и исследований. Одной из причин этого является, по мнению автора, увеличение общественной роли науки, а также изменения в технике исследования. Более глубокие причины тесно связаны с теми, которые обусловливают расширение и становление этой науки как автономной университетской дисциплины. Из рода актуальных причин автор выделяет возрастание роли современного капиталистического государства, вызванной изменениями общественно—экономических условий. Вследствие этого возрастает заинтересованность науки вопросами государственного аппарата. Определенную, но второстепенную роль играют такие моменты как II мировая война, влияние американской политической науки после II мировой войны. К другим причинам можно отнести возрастающую специализацию наук и неудовлетворенность традиционными методами юридической науки, которая приводит многих его представителей к science politique. К историческим причинам, если оставить в стороне изменения в государственном устройстве, относятся прежде всего традиции французской общественной науки. Источников политической науки следует искать в XIX веке, являющемся веком развития сциентизма, от которого происходит термин science politique (несмотря на то, что когда-то этот термин употреблялся во множественном числе). Развитие политической науки до Парижской Коммуны автор называет „социологизмом", период от Парижской Коммуны до II мировой войны — „институционализмом", а современный период от 1945 года — „инструментализмом", придавая этим названиям соответствующее значение.

(II) Французская концепция политической науки неоднородна. Спорными являются само определение науки, её предмет и объём. Большинство считает, что предметом science politique являются вопросы власти. Одни авторы считают, что политическая наука занимается всеми вопросами, касающимися власти, другие считают,

что только некоторыми вопросами. Среди многих определений предмета политической науки выделяются три направления: юридическое, социологическое, философское. Наиболее характерной, по мнению автора, является социологическая концепция. Автор рассматривает её на примере взглядов М. Дюверже, который не отличает понятия политической власти в государстве от понятия власти в других группах. Автор считает, что понятие власти нельзя рассматривать как нечто неизменное. Политическую власть следует рассматривать в зависимости от определенных этапов в развитии общества (периода классовой борьбы, диктатуры пролетариата и периода отмирания политической власти). Оценивая французскую концепцию политической науки, автор приходит к выводу, что её слабой стороной, также как и других концепций политических наук на Западе, является отсутствие общей теории. В то же время в ней хорошо развиты исследования конкретных вопросов и технические приемы, применяемые в этих исследованиях. Автор высказывает мнение, что марксистская теория государства исходит из положений исторического материализма и, охватывая в определенном объеме проблемы политической науки и её техники исследования, может решающим образом повлиять на преобразование этой науки в действительно научную дисциплину.

(III) В связи с тем, что science politique является в большей степени, чем другие общественные науки наукой „смежной", её роль в будущем может сильно возрасти. Развитие естественных наук подтверждает,что самые серьезные научные проблемы возникают на границе „соприкосновений" разных наук. Подобный процесс возникает в области общественных наук и одним из доказательств этого является science politique. Во Франции она выполняет по отношению к юридической науке определенную методологическую функцию в связи с тем, что традиционные юридические методы недостаточны. Кроме теоретико-познавательных целей она выполняет определенную функцию. Этой общественной функцией во Франции являются поиски определенного общественного равновесия в рамках капиталистического строя.

RÉSUMÉ

Ce travail est un premier essai de caractériser la conception française contemporaine de la science politique.

L'auteur divise ses considérations en trois parties, dont la première (I) présente le développement de la science politique en France et élucide

ses causes. La seconde (II) analyse la conception française et les problèmes fondamentaux. La troisième (III) enfin s'occupe de la fonction scientifique et sociale de la science politique.

(I) Après la seconde guerre mondiale, le développement de la science politique en France se caractérise par „l'institutionalisation" aussi bien dans le domaine de l'enseignement que celui de la recherche. L'auteur attire l'attention sur l'augmentation du rôle social de la science et les changements dans la technique du travail scientifique constituant quelques unes des causes de cette „institutionalisation". Les causes plus essentielles sont en rapport étroit avec celles qui conditionnent le développement même et la constitution de la science politique comme une discipline universitaire autonome. Dans l'ensemble de causes actuelles l'auteur voit avant tout l'augmentation de la fonction de l'État capitaliste contemporain, ce phénomène étant causé par les changements économiques et sociaux. Cette augmentation éveille à son tour un plus grand intérêt de la science. Les moments tels que la seconde guerre mondiale ou bien l'influence de la science politique américaine après cette guerre, ont également joué un certain rôle, mais plutôt secondaire. D'autres causes sont: une spécialisation toujours progressante des sciences et le fait — spécifique pour la jurisprudence — que les méthodes traditionnelles dans la jurisprudence ne contentaient plus les représentants de cette discipline en les amenant à la science politique. La cause historique, abstraction faite de l'évolution du régime, c'est avant tout la tradition de la science sociale française. Il faut chercher les racines de la science politique directement dans le XIX-e siècle comme celui du scientisme, d'où la dénomination même de la science politique tire son origine (bien qu'autrefois elle ne fût employée qu'au pluriel). La période du développement de la science politique jusqu'à la Commune de Paris est ici définie comme „sociologisme", celle de la Commune à la seconde guerre mondiale — comme „institutionalisme", enfin la période contemporaine de 1945 — comme „instrumentalisme", tous ces termes ayant un sens particulier.

(II) La conception française de la science politique est caractérisée par le manque d'uniformité. La définition, l'étendue et l'objet en restent contestables. La majorité des auteurs disent que l'objet de la science politique c'est la question du pouvoir. Pour les uns, tout ce qui concerne le pouvoir entre dans le domaine de la science politique; pour les autres, ce ne sont que certains aspects du pouvoir. Dans l'ensemble, bien confus, de conceptions de la science politique, du point de vue de son objet, apparaissent trois tendances: juridique, sociologique et philosophique. D'après l'auteur de ce travail, c'est la conception sociologique qui en est la plus caractéristique. Elle est ici analysée à la base de la conception

de M. Duverger qui — selon l'auteur — ne fait pas en réalité la distinction entre la notion de pouvoir dans l'État et celle dans d'autres groupes. L'auteur démontre que la notion en question ne peut pas être considérée statiquement. Le pouvoir politique doit être traité dépendemment des étapes particulières du développement de la société (celle des luttes des classes, celle de la dictature du prolétariat, celle du dépérissement du pouvoir politique). En appréciant la conception française de la science politique, l'auteur est d'avis que le côté faible de cette conception (comme c'est aussi le cas des autres conceptions des sciences politiques à l'Ouest) c'est le manque d'une théorie générale. Elle est, au contraire, bien développée quant au traitement des questions concrètes et quant aux techniques utilisées dans les recherches. Selon l'auteur, il est possible que la théorie marxiste de l'État, en partant des principes du matérialisme historique, absorbant dans une mesure convenable la problématique de la science politique et ses techniques de recherche, puisse jouer un rôle décisif dans la transformation de la science politique en une discipline scientifique au sens précis de ce terme.

(III) Le rôle scientifique de la science politique peut considérablement augmenter dans l'avenir car, malgré les diverses conceptions de son objet, elle est et sera une „science-carrefour" à un degré plus haut que les autres sciences sociales. Si la pratique dans les sciences naturelles, dont les lois sont plus faciles à découvrir, a déjà confirmé que les problèmes scientifiques les plus importants se posent „au carrefour" des sciences diverses, il paraît que nous sommes témoins de la formation d'un processus analogue dans le domaine des sciences sociales. La science politique peut en être un des exemples. Par rapport à la jurisprudence, elle joue en France un certain rôle méthodologique du fait de l'insuffisance des méthodes juridiques traditionnelles. Bien que le but théorique de cette science (comme d'ailleurs de toute science) soit un but cognitif, quand il s'agit de la fonction sociale de cette science, elle a le caractère „instrumental". Sa fonction sociale en France c'est la recherche d'un équilibre social défini dans le cadre du régime capitaliste.

Papier druk. sat. III kl. 80 g.	Format 70×100	Druku 29 stron
Annales UMCS Lublin 1961	Lub. Druk. Pras. Lublin. Unicka 4	Zam. 4717. 21.XI.61
700+130 egz. D-1	Manuskrypt otrzymano 21.XI.61	Druk ukończono 15.II.62